

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ДРОГОМИРЕЦЬКА МАРТА МИКОЛАЇВНА

УДК 82.0:821.161.2-32.09«18»](043.3)

**ГЕНЕТИЧНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЕТИКИ
(«ПОВІСТКИ І ЕСКІЗИ З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ»
АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО)**

10.01.06 – теорія літератури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Будний Василь Володимирович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри теорії
літератури та порівняльного літературознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Голод Роман Богданович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
професор кафедри української літератури,
декан факультету філології;

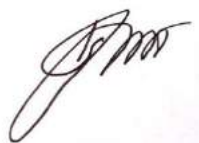
кандидат філологічних наук, доцент
Сірук Вікторія Григорівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри української літератури.

Захист дисертації відбудеться 5 грудня 2019 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Львівському національному університеті імені Івана Франка: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 4 листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Крохмальний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Від часів О. Потебні, О. Веселовського, І. Франка актуальним науковим завданням залишається вивчення крізь призму поетики художнього твору таких взаємопов'язаних аспектів літературного процесу, як генеза і функціонування, спадкоємність і новація, творчість і рецепція, індивідуальний стиль і літературний напрям. З погляду сучасної теорії, літературний твір – це інтенційно злагоджена художня структура, яку створено з різнорідних елементів літературної традиції й інтертекстуально запрограмовано на певний спосіб естетичного функціонування в літературному процесі. Проблема, яку поставлено в дисертації, – яким чином поетика поєднує різнорідні генетичні складники, актуалізуючи здатність твору естетично функціонувати в літературному процесі, вступаючи в контактні зв'язки і типологічні відношення.

Дебютну прозову збірку Агатангела Кримського «Повістки і ескізи з українського життя» (1895) обрано за матеріал дослідження з кількох міркувань. По-перше, збірка стала ластівкою змін, що розпочиналися в ранньому модернізмі на межі літературних епох. А. Кримський – представник молодого покоління «талановитих белетристів» (І. Франко), який змалював образ зневіреного молодого сучасника-бунтаря, порушивши тривожну й болючу морально-етичну проблематику, що згодом стала визначальною в модернізмі. У збірці «Повістки і ескізи» вперше в українському письменстві прозвучав болючий мотив декадансу: «Я – продукт сучасної цивілізації, я дегенерат, я декадент, я людина з *fin de siècle*, я неврастенік...», – відверто зізнається перший в українській літературі герой-декадент Андрій Лаговський з повістки «Не порозуміються», що пізніше увійшла до роману «Андрій Лаговський». У цьому та інших творах А. Кримський зумів проникливо виразити настрої епохи «кінця віку», які вже були відчутні в окремих публікаціях і відтак склали збірку І. Франка «Зів'яле листя» (1896), зазвучали у творчості Лесі Українки («Блакитна троянда», 1896), Осипа Шпитка («Вирід», 1901), Олексія Плюща та ін. За оцінками сучасних літературознавців, такої оригінальної й водночас контroversійної прози, з якою дебютував А. Кримський, українська література ще не знала (С. Павличко). По-друге, інноваційний характер цієї книжки дає змогу поставити теоретичне питання про зв'язки межового літературного тексту з попередньою і наступною епохами. І по-третє, вивчення з теоретичного погляду генетичних і функціональних аспектів збірки дає змогу уточнити становлення, еволюцію і загальноестетичну концепцію українського модерну.

Літературний процес є взаємодією конкурентних сил – талантів, стилів, жанрових систем. Цілісну панораму історико-літературної епохи неможливо з'ясувати без вивчення ролі окремих художніх явищ у літературному процесі. «Повістки і ескізи...» – не тільки визначний художній документ українського раннього модерну, а й помітний естетичний чинник сучасного культурного середовища. Успіх збірки засвідчує п'ять її видань (то в повному, то в неповному складі) за життя автора (1895, 1902, 1904, 1916, 1919) і не менше чотирьох разів за останні пів століття (1965, 1972, 2011, 2017). За словами Ю. Коваліва, визнання А. Кримського як блискучого прозаїка підважує не лише ієрархії, а й порушує хроноло-

гічні та естетичні рамки розвитку літератури, спонукає до перегляду історико-теоретичних схем, руйнує погляд на українську літературу як одноманітну й провінційну. Упродовж останніх десятиліть висвітлюючи творчі пошуки автора і його взаємодію з традицією, наше літературознавство дедалі виразніше окреслює роль А. Кримського у становленні раннього українського модернізму. Щоправда, в окремих розвідках, присвячених творчості цього різнобічно обдарованого письменника (С. Павличко, М. Моклиця, М. Гірняк, Ю. Горблянський, Г. Останіна, М. Ревакович та ін.), та в узагальнюючих працях, які висвітлюють розвиток прози кінця XIX – початку XX ст. (І. Денисюк, С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Шумило, Ю. Кузнецов, В. Агеєва, Л. Мацевко-Бекерська, Р. Ткаченко), на першому плані фігурує вершинний його твір – роман «Андрій Лаговський» і рідше в поле зору дослідників потрапляють оповідання А. Кримського, з яких, власне, розпочинався згаданий роман та й, зрештою, в певному сенсі вся модерна українська проза загалом. Тенденцію докладнішого студіювання малих прозових жанрів спостерігаємо у найновіших дослідженнях Ю. Коваліва, В. Сірук, в монографії Г. Останіної «Агатангел Кримський. Особливості поезики художньої творчості» (2008).

З огляду на появу дебютної збірки А. Кримського на межі двох літературних епох виникають закономірні питання: яке відображення в її художній структурі знайшли традиція і модерні тенденції, завдяки яким своїм поетикальним якостям вона стала значущою в тогочасному літературному процесі і залишається актуальною в культурному житті сьогодення. Тому нас цікавить не сама історія створення і реценції твору, а інтертекстуальний зв'язок його поезики з літературними джерелами і подальшими відлуннями в культурному житті.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації пов'язана з науковою темою кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка «Літературознавча думка від класики до сучасності: концепти, теорії, методології» (номер державної реєстрації 0115U003695; термін виконання: січень 2015 – грудень 2017). Тему дисертації затверджено на вченій раді Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 25/4 від 28 квітня 2014 року).

Наукова мета дослідження – з'ясування взаємозв'язку генетичних та функціональних аспектів поезики літературного твору на матеріалі прозової збірки Агатангела Кримського «Повістки і ескізи з українського життя».

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- осмислити в інтертекстуальному плані генезу і функцію художнього твору як ретроспективні і перспективні аспекти його структури;
- створити теоретичну модель взаємодії генетичних претекстів і функціональних посттекстів у поетикальному просторі літературного твору;
- встановити закономірності історичних змін архітексту (тематики, жанрово-стильових кодів) у часи антипозитивістського перелому;
- проаналізувати діалектику традиції та новаторства в поезиці твору передісної епохи;
- окреслити роль і статус окремого літературного явища в літературному процесі;

– з'ясувати характер рецепції, трансформації і трансляції художніх цінностей у переломний момент історико-літературного розвитку.

Об'єкт дослідження – поетика літературного твору як функціональна (естетично поліфонічна) конструкція творчо трансформованих елементів літературної традиції.

Предмет дослідження – генетичні та функціональні аспекти внутрішньої будови твору.

За **матеріал** для дослідження слугували прозові твори дебютної збірки Агатагела Кримського «Повістки і ескізи з українського життя», висвітлені на тлі провідних тенденцій у розвитку української та інших європейських літератур кінця XIX – XX ст.

Теоретико-методологічною основою роботи стали дослідження поетики літературного твору, культурно-історичного контексту, літературного процесу, тематичної, жанрової і стильової типології, ґрунтовно розроблені у класичному літературознавстві (О. Потебня, І. Франко, О. Білецький, Д. Чижевський, І. Денисюк, Р. Гром'як, М. Ільницький, Г. Сивокінь, Г. Клочек, Ю. Ковалів, Т. Салига, М. Гнатюк, Р. Голод, М. Зубрицька, Н. Шумило, С. Павличко, Т. Гундорова).

Методологічні принципи феноменологічної естетики Р. Інгардена, діалогічної взаємодії читача з текстом (М. Бахтін), літературної комунікації (Р. Якобсон), рецептивної естетики (Г.-Р. Яусс, В. Ізер), теорії інтертекстуальності (Р. Барт, М. Ріффатер та ін.) застосовано для обґрунтування тези про поетику літературного твору як перехрестя традицій, перегуків і впливів на сучасників та наступників.

Дисертація презентує **поетикальну методологію аналізу генетичних і функціональних аспектів** структури художнього твору. Це означає, що генеза та історія функціонування твору досліджуються не самі по собі, а як аспекти його внутрішньої будови. Поетику твору розглядаємо у двох взаємозв'язаних перспективах: ретроспективній (генетичній) і проспективній (функціональній). Ретроспективний план висвітлює художню структуру як інтертекстуальну мережу, концептуально сконструйовану із претекстів (вічні сюжети та образи, алюзія, ремінісценція, пародія, іронія, формальні та змістові паралелі, перегуки, відгуки тощо). Проспективний план покликаний з'ясувати таку естетичну дієвість поетики твору, яка проявляється в посттекстах – безпосередніх читацьких оцінках, критичних інтерпретаціях, творчих впливах, а також його типологічній суголосності з архітекстом – тематичними, жанровими і стильовими тенденціями епохи.

Наукова новизна дисертації полягає в системному аналізі генетичних і функціональних аспектів поетики художнього твору. На матеріалі прозової збірки Агатагела Кримського «Повістки і ескізи з українського життя» уперше в українському літературознавстві:

1) висвітлено інтертекстуальне співвідношення внутрішньої організації художнього твору з його генезою та функціонуванням;

2) створено теоретичну модель поетики літературного твору як динамічної структури, у якій творчо трансформовані генетичні претексти володіють проспективним потенціалом – здатні породжувати різномірні посттексти і функціонувати суголосно з тематичним, жанровим і стильовим архітекстом;

3) осмислено закономірності історичних змін тематики, жанрової і стильової систем у часи антипозитивістського перелому;

4) крізь призму поетики літературного твору проаналізовано інтертекстуальну взаємодію традиції та інновації, яка витворює жанрово-стильові коди й культурні моделі нової епохи;

5) окреслено роль і статус окремого літературного явища в літературному процесі;

б) доведено, що творчо трансформуючи претексти в образній структурі, твір оновлює архітекст, активізує життєздатні художні й культурні цінності літературної традиції, транслуючи їх наступникам.

Практичне значення дисертації. Результати дослідження можуть бути використані для викладання курсів теорії літератури, історії української літератури у закладах вищої освіти, для підготовки спецкурсів і спецсеінарів, написання монографій, підручників і навчальних посібників із теорії та історії української літератури.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації апробовано в усних доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях і конгресах, а також наукових семінарах: XXVII щорічна наукова франківська конференція «Гуманітаристика Івана Франка» (Львів, 3–4 жовт. 2013 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Не попів слів, а серця жар...»: філологічні обрії Івана Денисюка (до 90-річчя від дня народження) (Львів, 12 груд. 2014 р.); Науково-практична конференція з міжнародною участю з нагоди 15-річчя кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 16 берез. 2016 р.); Міжнародний науковий конгрес «Іван Франко: Я єсть пролог...» (до 160-річчя від дня народження) (Львів, 22–24 верес. 2016 р.); Міжнародна наукова конференція «Мільйон історій: поетика пригод у літературі та медіа» до 80-річчя факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету (Бердянськ, 22–23 верес. 2016 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Генераційний феномен як бунт і де(кон)струкція» (Львів, 27–28 квіт. 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Українська філологія: школи, постаті, проблеми (до 170-річчя заснування кафедри української словесності у Львівському університеті)» (Львів, 4–6 жовтня 2018 р.); XXXII щорічна наукова франківська конференція «...Все, чим може вгору дух піднятися...»: Теоретичні та практичні аспекти актуалізації Франкової спадщини (Львів, 19 жовтня 2018 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 8 статей (з них чотири – у фахових виданнях України, одна – в зарубіжному науковому збірнику та три додаткових публікацій). Усі праці виконано самостійно, без участі співавторів.

Структура дослідження. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, а також висновків, списку використаних джерел (255 найменувань). Загальний обсяг роботи – 248 сторінок, з яких 206 становить основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми та новизну дослідження, визначено його об'єкт і предмет, обґрунтовано мету, завдання й методологічну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів дослідження, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію й структуру роботи.

Перший розділ «Художня структура і літературний процес: модель взаємодії» присвячено теоретико-методологічним засадам вивчення генетичних та функціональних аспектів поетики літературного твору.

У **підрозділі 1.1 «Поетика і проблеми вивчення її генетичних та функціональних аспектів»** проаналізовано основні сучасні концепції поетики літературного твору та методи її дослідження.

На відміну від структурно зорієнтованих методів (російський формалізм, англо-американська «нова критика», французький структуралізм), які фокусують увагу на внутрішній будові літературного твору, історичний підхід розглядає твір у діяхронії – то як продукт культурних процесів (генетичні методи: біографічний, психологічний і психоаналітичний, культурно-історичний, соціологічний методи), то як їхній чинник (функціонально зорієнтовані методи: рецептивна естетика, соціологія літератури Р. Ескарпі, концепція літературного поля П. Бурдьє та ін.). В сучасній теорії помітні тенденції об'єднання генетичної і функціональної сфер на ґрунті розширеного розуміння поетики. З методологічного погляду найбільш перспективними для побудови моделі генетичних та функціональних аспектів поетики певного літературного твору видаються концепції діалогічності М. Бахтіна, літературної комунікації, рецептивної естетики, теорії дискурсу та інтертекстуальності.

М. Бахтін уподібнив літературний твір до репліки в діалозі: кожен текст народжується і структурується як відповідь на попередню літературну традицію, щоби відтак самому стати питанням, яке провокуватиме культурне середовище на відгук – критичний, художній, перекладацький. У світлі бахтінської концепції міжтекстової діалогічності поетика збірки А. Кримського ґрунтується на іронічно-пародійній напрузі між словом «чужим» (народницька традиція, міщанський стереотип) і «своїм» (мовлення модерного «я»).

За Г.-Г. Гадамером, сприймання літературного твору – це процес спілкування і розуміння за посередництвом мови, який полягає у взаємодії горизонтів тексту і читача. Крім герменевтичної інтерпретації (зближення горизонтів), ця взаємодія може відбуватися у формі надінтерпретації (нестиккування горизонтів), про яку писав У. Еко. Розбіжність двох горизонтів – горизонту сподівань, які викликає текст, і горизонту тих досвідів, які вносять у твір сприймачі, можна трактувати і в категоріях естетичної дистанції, коли сприйняття художньої новизни змінює горизонт реципієнта (Г. Р. Яусс).

Низка творів, які передували збірці «Повістки і ескізи...», а також тих, які з'явилися пізніше (включно з літературно-критичними відгуками), складають не просто тематично пов'язану хронологічну послідовність, а комунікативну спільноту текстів, між якими спостерігається певна діалогічність. Явище цієї діалогіч-

ності має відношення до методологічно важливої категорії дискурсу. Дискурсивний аналіз дає змогу з'ясувати культурно-психологічні характеристики, інтенції та взаємодії учасників спілкування навколо проблем «батьків і дітей», «психопатології», декаденства, обговорення яких в українському модернізмі започаткувала дебютна збірка А. Кримського.

У підрозділі 1.2 «*Інтертекстуальний інструментарій дослідження поезики*» конкретизовано терміни для опису і генетичних, і функціональних аспектів інтертекстуальних відношень *актуального тексту* – об'єкта безпосереднього розгляду, який обрано за точку відліку, а таким у нашому дослідженні є збірка А. Кримського «Повістки і ескізи...». За суто хронологічним критерієм увесь *інтертекст* нашої реальності («всезагальний текст», за Ш. Гривелем) розпадається відносно актуального тексту на дві умовні сфери: текст попередній – *претекст*, який став для актуального тексту джерелом, взірцем або ж представлений у ньому цитатою, алюзією парафразою тощо, і текст наступний, похідний – *посттекст*, який бере початок від актуального тексту, відштовхується від нього або вступає з ним в архітекстуальну діалогічність.

Беручи до уваги класифікацію транстекстуальності Ж. Женетта, зосереджуємо вивчення генетичних та функціональних аспектів художньої структури навколо таких питань:

– генетичні (ретроспективні) та функціональні (проспективні) аспекти *інтертекстуальності*, маркерами якої є цитування, алюзії, відлуння, наслідування, продовження, пародіювання та інші форми включення і трансформації претексту в актуальному тексті і такі ж інтертекстуальні маркери актуального тексту в посттексті;

– генетичні та функціональні аспекти *архітекстуальності*, маркерами якої є тематичні, жанрові, стильові ознаки актуального тексту – основа для типологічного його співвіднесення з конкретно-історичними і теоретичними моделями тематики, жанру, стилю.

Художня структура літературного твору містить не лише сліди його генези – джерел натхнення, об'єктів пародії, полеміки тощо, а й певні поетикальні вказівки для майбутнього функціонування – структурні якості, які вписуватимуть його в мінливий потік літературного процесу. Пристосовуючи теоретичні категорії до завдань нашого дослідження, розглядаємо поезику як образну структуру, в якій взаємодіють генетичні претексти (біографічні й літературні джерела) і рецептивні посттексти (як критичні, так і художні відгуки на твір). Г. Р. Яусс звернув увагу на внутрішньотекстові сигнали і вказівки для читання тексту. М. Ріффатер назвав авторським контролем над декодуванням зумисну творчу стратегію організації інтертекстуального матеріалу, яка провокуватиме відлуння, схожі образи, полемічні відгуки в літературі наступних епох. Архітекстуальні відношення тексту розглядаємо як коди, за допомогою яких реципієнт сприймає текст. У дисертації на матеріалі прозових текстів А. Кримського розглянуто архітекстуальні жанрові, стильові й тематичні коди, а також осмислено розрізнення авторського і читацького кодів, яке запропонував У. Еко, і п'ять багатозначних кодів Р. Барта.

У підрозділі 1.3 «*Діалогічність художньої структури і літературного процесу*» досліджено взаємодію генетичного та функціонального аспектів із струк-

турним: перший виявляє інтенційний характер творчої трансформації в текстовій конструкції готового літературного матеріалу («чужого слова», за М. Бахтіним), а другий з'ясовує зв'язок між творчою рецепцією і актуалізованим елементом цієї конструкції. Вибір елемента літературної традиції і способу його представлення є актом інтенційним, розрахованим на певну рецептивну реакцію. Виокремлюємо такі види рецепції актуального тексту: а) читацька (зафіксована, скажімо, у листуванні А. Кримського та І. Франка, Б. Грінченка, Лесі Українки); б) літературно-критична (рецензії і дослідження збірки «Повістки і ескізи...»), які становлять літературно-критичний та науковий метатекст); в) творча (інтертекстуальні зв'язки актуального тексту з художніми посттекстами, в яких твори А. Кримського стають «чужим текстом» – цитованими, парафразованими, пародійованими, стилізованими чи просто згаданими).

На відміну від літературних явищ, які володіють величезною притягальною силою і залишають у пізнішій літературі численні інтертекстуальні сліди у вигляді цитат, наслідувань, парафраз і стилізацій, твори середньої культурної значимості, такі як «Повістки і ескізи...», так само привертають до себе увагу і використовуються як будівельний матеріал, але переважно без посилань, а сліди їхнього походження та оригінальні риси запозиченого інтертексту навмисно затираються в наступних творах, оскільки діє «страх впливу» (Г. Блум) – закон боротьби письменників зі своїми попередниками.

Актуальний текст постає своєрідним «вузлом» інтертекстуальних ліній, які поєднують пре- і посттексти за тематичними, жанровими і стильовими ознаками в межах певного дискурсу. Інтертекстуальний вузол виникає в тих місцях дискурсу, де відбувається зустріч літературної традиції з новаціями, конфлікт горизонтів і руйнування художнього шаблону, а в наступних дискурсивних ланках – трансформація цієї традиції чи її руйнування. На прикладі ескізу А. Кримського «В народ!» розглянуто таку взаємодію на різних рівнях структури літературного твору: тематичному, сюжетно-композиційному (елемент експозиції або зав'язки конфлікту), стилістичному.

Історія рецепції збагачує різноманітними, часто конкуруючими, інтерпретаціями розуміння актуального твору. І деякі з цих інтерпретацій, витонченіші або гучніші, здатні здійснювати вплив на його зміст – увиразнювати окремі його сторони, наближаючи до сучасного читача. Приклади зворотнього впливу посттекстів на зміст актуального твору засвідчують, що літературний процес не лінійний, а інтерактивний. У ньому беруть участь творча рецепція та критична інтерпретація, які можна окреслити як діалог тексту й контексту. А цей діалог можливий завдяки внутрішньотекстовим механізмам, які, власне, становлять основу для рецепції.

Другий розділ «Модерністичний бунт на тлі літературної традиції (генетичні аспекти)» досліджує закономірності відбору генетичного претексту і його трансформації в поетикальній структурі актуального тексту в умовах міжгенераційного протистояння наприкінці ХІХ століття.

У підрозділі 2.1 «Проблема автобіографічних та літературних джерел» висвітлено історію появи творів, що увійшли до збірки «Повістки і ескізи...» та самої книжки. Автобіографічний і культурно-історичний претекст показує, крізь які тенета усталених естетичних канонів і політичних упереджень довелося прозі

А. Кримського пробиватися до читача. Вже перші натуралістичні спроби дебютанта забракувала редакція «Зорі» за «насмій над народними святощами» та «неморальність» і їх конфіскувала австрійська цензура.

Долаючи редакційні та цензурні перепони, збірку вдалося видрукувати 1895 року. До неї увійшло дев'ять творів, з яких сім датовані 1890 роком («Батьківське право», «Та хто ж справді тут винен?!», «Історія однієї подорожі», «В народ!», «Перші дебюти одного радикала», «Psychopathia nationalis», «Виривки з мемуарів одного старого гріховоди» – цей твір доопрацьовано 1894 року) і по одному – 1891 («Сирота Захарко») та 1894 року («Не порозуміються»). Історія публікації збірки засвідчує, як насторожено культурна традиція сприймає новації. З другого боку, новаторський твір здатний долати опір консервативного середовища, змінюючи кордони між канонічним і «ненормальним», сакральним і профанним, традицією і новаторством.

Претекст літературного твору розглядаємо як життєвий досвід автора, художньо трансформований його читацькою ерудицією та творчою уявою. Згідно зі словацьким дослідником С. Ракусом, при написанні твору автор пропускає матеріал реальної дійсності через творчу уяву, формуючи тематичний простір літературної дійсності, а читач під час рецепції порівнює тему із власним досвідом, реконструюючи предметний простір. На автобіографічний претекст вказує чимало паратекстових елементів прозових творів дебютної збірки (передмова, заголовки і підзаголовки, коментарі), а також пряме самозображення за допомогою щоденниково-мемуарних матеріалів. У світлі цих матеріалів видно, що захоплення юного А. Кримського спершу російським «нігілізмом», а потім українофільством, швидко змінилося посвятою ідеям новітнього українства під впливом ідей М. Драгоманова, І. Франка, «Молодої України».

Колізії етапів ідейного просвітлення змальовано в низці творів. Зіставляючи епістолярій письменника і його оповідання «Сирота Захарко» і «В народ!», простежуємо, як молодий автор ретранслював власні життєві події, обставини і переживання крізь призму критично осмисленого і гротескно представленого літературного шаблону українофільського просвітництва.

У *підрозділі 2.2 «Конфлікт поколінь у світлі художнього експерименту»* йдеться про парадоксальність, експериментальний характер та загострений психологізм художнього мислення – інноваційні риси «Повісток і ескізів...», які проявилися у відборі життєвого матеріалу і художньому його трактуванню.

Ескіз «Батьківське право» розглядаємо як творчий маніфест молодого модерніста. Завдяки зображенню ідейного протистояння поколінь, висуненню на перший план світоглядних рис зображених характерів, граничному вираженню життєвих ситуацій і парадоксальних суперечок, цей твір опинився в опозиції до попередніх літературних традицій – від патріархальної концепції Г. Квітки-Основ'яненка й до дидактичної прози сучасників-реалістів, поставивши під сумнів культурні коди позитивізму й відновлюючи євангелійне трактування проблеми «батьків і дітей».

Наскрізною у збірці стала тема бунту проти фарисейської моралі міщанства. До широкого тематичного архіпретексту «Батьківського права», «Перших дебютів одного радикала» можна зарахувати філософські мотиви непокори, відомі з попе-

редніх літературних традицій – від міфологічного Прометея до Гетевого Фауста, який повстав проти обмеження людських можливостей, прагнучи повноти щастя; від байронівського непокірного героя – до постатей протестантів у творчості реалістів. Універсальне трактування конфлікту, підкреслене античним, біблійним, середньовічним, ренесансним, новочасним інтертекстом, дає підстави говорити про модерністичне його забарвлення, характерне для останніх десятиліть ХІХ віку, коли на літературну й суспільну арену вийшло покоління молодих бунтарів.

Широкий сюжетно-тематичний претекст має висвітлений у повістках «Та хто ж справді тут винен?!», «Виривки з мемуарів одного старого гріховоди» мотив бездуховності, яка поступово спустошує вражену нею особистість. На противагу прихильникам автобіографічного та психоаналітичного тлумачення, які схильні пов'язувати хворобливу нервозність і психопатологічні стани героїв А. Кримського з психофізіологією самого автора, доводимо, що значна частина його «хворобливого дискурсу» – це, за нашими спостереженнями, звичайна «літературщина», результат начитаності автора, який з причин заклопотаності станом власного здоров'я цікавився модними трендами в тодішньому інформаційному потоці на психологічну й медичну тематику.

У *підрозділі 2.3 «Інтенційна трансформація претексту»* молодий письменник пропустив народницьку традицію крізь призму іронічно протиставлених двох досвідів – книжного і життєвого. Ліберальні персонажі збірки співвідносять себе з улюбленими персонажами Т. Шевченка, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького і намагаються наслідувати їх у житті, однак зазнають фіаско, бо начиталися про свій народ у книжках, але вступають із ним у конфлікт у реальному житті. Не збігаються їхні культурний, мовний, моральний коди, наприклад, незрозуміле селянам ім'я Шевченка вони сприймають за шевця, згідно з принципом народної етимології.

А. Кримський переінакшує традиційні контексти, наповнюючи їх злободенним змістом: замість звичного образу єврея-лиходія змальовує зневажену згорьовану людину, яка викликає співчуття і солідарність («Історія однієї подорожі»); на відміну від попередників, він перетворює конфлікт між «своїм» і «чужим» у процес активної духовної взаємодії, під час якого кордони починають зміщуватися, змінюючи відстань між «Я» та «Іншим», як у повістці «Psychopathia nationalis».

Твори А. Кримського зображують духовний бунт, який будучи риторично спрямованим проти Бога, моралі, авторитету, культури, насправді став для молодих протестантів формою пошуку істини і незалежності.

У *підрозділі 2.4 «Іван Франко й Агатангел Кримський: представники двох поколінь в одному дискурсі»* досліджено дружні і творчі стосунки обох письменників. Автор «Повісток і ескізів...» чимало запозичив од свого вчителя та друга і зі сфери змісту, і з царини форми: у схильності А. Кримського до порушення етичної проблематики у парадоксальних і натуралістичних формах «оголеної правди» помітними є впливи етично наснаженої прози раннього Франка. Обоє письменників, і реаліст Франко, і модерніст Кримський, здійснювали художнє дослідження тих етичних рамок і заборон, які, на перший погляд, цементують єдність суспільства, а насправді сковують його поступ.

Однак спостерігаємо й певні відмінності в індивідуальних підходах до художнього опрацювання теми: якщо І. Франко розгортав дослідження моральної

проблематики в соціально-психологічних параметрах, то А. Кримський поглиблював її в етичному плані, бо набагато гіршою від фізичної наруги вважав «моральну муку» – духовне насилля над юними персонажами, ламання їхніх характерів і світогляду. А. Кримський не тільки вчився в Каменяра, а й творчо і не раз критично ставився до його прози, взорувався на неї, шукаючи нових шляхів і, спираючись на власний життєвий досвід та розуміння етичної проблематики, чутливо намацував вразливі місця в суспільному житті.

Третій розділ «Художня структура у функціональному архітексті: дискурси, жанри, стилі» висвітлює перспективну проблематику поетики літературного твору, виявляючи дискурсивні його вузли і посттекстові маркери.

У підрозділі 3.1 «Історія критичної рецепції збірки: текст у світлі посттексту» з'ясовано, що багатозначна і багато в чому провокативна поетика дебютної прозової збірки А. Кримського зумовила розбіжність горизонтів очікування і тексту на всіх етапах її критичної рецепції – від перших відгуків і до сучасних інтерпретацій.

Зацікавлено й водночас суперечливо сучасники сприймали збірку А. Кримського з її незвичайним – парадоксальним, пародійним та багатозначним – висвітленням фундаментальних для суспільства проблем виховання, національної самототожності, релігії, сімейних і дружніх стосунків. Незважаючи на окремі звинувачення в неморальності й паплюженні національних святощів, дебютантові пощастило – першими рецензентами його творів стали О. Огоновський, І. Франко та Б. Грінченко. Щоправда, у відгуках Т. Галіпа в «Буковині», М. Кононенка в «Киевской старине», Б. Грінченка в «Літературно-науковому віснику» помітне намагання згладити гострі кути і подати збірку у традиційному освітленні. Характерними були застереження письменника від крайнощів натуралізму (Леся Українка) і декадансу (О. Грушевський). Набагато суворішими за поблажливе ставлення традиційних поборників суспільної цноти виявилися оцінки самих «декадентів» – представників «Молодої музи» та «Української хати». Наприклад, М. Євшан висловив А. Кримському закид в естетизмі: письменник, мовляв, милується ідеалом здалека, остерігаючись підійти ближче й побачити правдиве життя.

У 1960-х й на початку 1970-х років, після кількох десятиліть замовчування відбулися спроби повернути творчість А. Кримського українському читачеві. Однак інтерпретації були переважно ідеологізованими, а прозову спадщину видано з купюрами. А в сучасному літературознавстві поширене трактування прози А. Кримського крізь призму психоаналізу (С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Зборовська, А. Печарський) та культурної антропології (Ю. Ковалів, М. Моклиця, Г. Останіна, М. Гірняк, В. Шкляр, Ю. Горблянський, Р. Ткаченко).

Оглядаючи історію критичної рецепції збірки, варто зауважити, що розбіжні оцінки стосувалися амбівалентних особливостей її поетики: небаченою її відвертістю, яка межує з «неморальністю», були невдоволені редакції «Зорі» та Українсько-руської видавничої спілки; на дисонанси неоромантичної мрійливості і разючого натуралізму вказували Б. Грінченко та О. Грушевський; поєднання живого почуття й аскетично суворих рефлексій не влаштовувало О. Луцького та М. Євшана; реалістичні елементи всіляко підкреслювали О. Бабишкін та інші радянські літературознавці, тоді як на ознаки модернізму звернули увагу Б. Рубчак і Г. Грабо-

вич; С. Павличко акцентувала на статевій проблематиці, а М. Моклиця – на лейтмотив духовного відродження. Ці та інші особливості визначили розломи між поетикою збірки та її рецепцією, які існують дотепер і провокують найрізноманітніші інтерпретації. За нашими спостереженнями, генетичні підходи (біографічний, культурно-історичний, соціологічний, психоаналітичний) звужують сенс твору і можливості його тлумачення, а підхід із позицій плюралістичних методологій (культурна антропологія, інтертекстуальність, постколоніальні студії) передбачає вільну естетичну рецепцію, можливість гри сенсами, відкриває ширший простір для невимушеного читання і неупередженої інтерпретації.

У *підрозділі 3.2 «Дискурс влади і влада дискурсу»* висвітлено проспективні аспекти протестного дискурсу, яку започаткувала проза А. Кримського. З'ясовано, що художня трансформація багатющого претексту є надзвичайно багатозначною у дебютній збірці письменника і володіє здатністю породжувати різноманітні посттексти або ж ремінісцентно перегукуватися з ними. Порушена А. Кримським проблема правди, справедливості і правдомовності стала магістральною на зламі віків, коли відбувалася зміна світоглядних систем. Сміливою «переоцінкою цінностей» і гострою конфліктністю його «Повістки і ескізи...» проклали шлях прозі М. Яцкова, О. Шпитка, В. Винниченка, «хатянській» критиці. Численні перегуки його дебютної збірки можна простежити в царині молодіжної, виховної, психологічної прози початку ХХ ст., зіставивши її з творами Дніпрові Чайки, М. Чернявського, С. Васильченка. Протест молодих героїв А. Кримського – це боротьба нового проти старого, обстоювання соціальної та гендерної рівності, людської гідності, свободи слова і думки. Тут А. Кримський потрапив у фарватер модерної гуманістичної думки, віхами якого стала творчість Ф. Ніцше, О. Вайльда, Б. Шоу, В. Винниченка, Х. Ортеги-і-Гассета, М. Хвильового, А. Камю та інших інтелектуалів-бунтарів.

У *підрозділі* розглянуто дискурсивний ланцюжок «входження героя в соціальне середовище», який вибудовують «Хмари» І. Нечуя-Левицького, «В народ!» А. Кримського і «Місто» В. Підмогильного. Ці три твори при зіставленні вступають у типологічні відношення, виявляючи цікаві сюжетні та ідеологічні збіги і розбіжності. Складається враження, що фрагмент інтертекстуальної дискусії з «Хмарами», яку розпочав А. Кримський пародійним оповіданням «В народ!», В. Підмогильний розгорнув у психологічно витончену, іронічно стриману картину малопомітної, але поступової духовної інфляції в умовах становлення нової імперії, перебудованої з царської в радянську.

Виразні архітекстуальні паралелі проглядаються між «Хмарами», «В народ!» і «Рекреаціями» Ю. Андруховича: у всіх трьох творах – реалістичному модерністському і постмодерному – фабула, яка змальовує мандри на провінційну батьківщину, пов'язана з мотивом її національного відродження. Якщо в епоху реалізму мистецтво відображало дійсність, в епоху модернізму його було протиставлено дійсності, то в епоху постмодерну саме життя перетворилося в театральну сцену з бутафорією замість справжніх речей.

У *підрозділі 3.3 «Психологічні профілі та світоглядні перспективи»* розглянуто функціональні аспекти характеротворення у прозі А. Кримського. Від перших відгуків критики однастайно відзначали хворобливу нервозність молодого

го героя «Повісток і ескізів...», який розпочинає галерею своєрідних персонажів від «Зів'ялого листя» та «Блакитної троянди» до Винниченкових апологетів «чесності з собою» і екстатичних героїв М. Хвильового. Насправді, в А. Кримського система персонажів набагато різноманітніша. Вони обирають або комфортний шлях життєвого пристосовництва (Олесь Присташ, Павло Котович), або складний, але чесний напрям нонконформістської поведінки в житті (герой повістки «Psychopathia nationalis», Андрій Лаговський).

Сумнівним видається приписування «плебейського комплексу» (Т. Гундорова) героям-протестантам: вони походять з міщанського середовища і боляче відчують зневагу їхньої гідності, але осуджують прислужницьку психологію натовпу і бунтують проти зверхності нікчемних аристократів, які зневажають людей праці. У творах Кримського відсутність внутрішньої культури призводить до руйнування особистості й міжособистісних стосунків («Та хто ж справді тут винен?!»), і навпаки – культура і наука перетворюються в інструмент руйнування в руках циніка («Виривки з мемуарів...»).

Розбіжності критичних інтерпретацій вказують не тільки на складність горизонту тексту, а й на провокаційність самої теми, яка й сьогодні викликає скандальну зацікавленість у письменників і публіки. «Інакшість» юних бунтарів, їхню психологічну химерність та ексцентричність поведінки варто трактувати не як психо- (чи сексо-)патологію, а як спосіб акцентувати увагу читача на природній людській потребі особистісної свободи та міжособистісного спілкування (М. Гірняк). Обстоюючи свободу, А. Кримський не ототожнював її з закликком звільнити тілесні бажання з-під ярма моралі. Навпаки, письменник тонко підмітив зв'язок душевного самопочуття особистості з її природою в широкому розумінні слова – як фізичною та психологічною самототожністю, так і природним та культурним ландшафтом батьківщини. Герої «Повісток і ескізів...», хоча не раз збиваються на манівці, але шукають шляхи повернення до свого Дому, через що й мотив декадансу, наявний у творах А. Кримського, змінюється мотивом духовного відродження. У цьому ключі розглянуто проблеми національної ідентичності, віри, ставлення до матері й жінки.

У *підрозділі 3.4 «Жанрові коди і стильові тенденції»* з'ясовано, що чимало тенденцій, які стали характерними для архітекстуальності модерної прози, проявилось у першій збірці А. Кримського. Короткі і фрагментарні жанри отримали тут перевагу перед широкими епічними полотнами: до *повістки* як уривчастої повісті тяжіють «Сирота Захарко», «Перші дебюти одного радикала», «Psychopathia nationalis», «Не порозуміються», «Та хто ж справді тут винен?!», мемуарна повістка «Виривки з мемуарів одного старого гріховоди», а до *ескізу* як начерку майбутнього оповідання – «Батьківське право», «Історія однієї подорожі», «В народ!». Драматизація, психологізм та інтелектуальна проблематика витісняють авторські описи. Твори цієї збірки розпочинаються, як правило, не з експозиції, а з розвитку дії.

Проаналізовано ознаки урбаністичної та інтелектуальної прози, гібридне поєднання стильових елементів декадансу, натуралізму, сентименталізму й неоромантизму. З'ясовано, що наративна форма записок виявилася непродуктивною у випадку передачі підсвідомих психологічних станів, у яких неможливим є будь-

яке записування. Для безпосереднього відтворення хвилювань людської душі, нервових зривів, візій тощо якнайкраще надавалася стильова манера «потіку свідомості», яку, згідно зі спостереженням І. Денисюка, вперше успішно застосував І. Франко ще у своєму ранньому оповіданні «Ріпник» (1877). На початку й у продовж ХХ століття «потік свідомості» було доведено до філігранної майстерності у новелах «Невідомий» (1907) М. Коцюбинського, «Я (Романтика)» (1924) М. Хвильового, прозі І. Костецького, Е. Андієвської, Є. Пашковського, В. Медведя.

У підрозділі 3.5 «Михайло Коцюбинський: контакти, рецепція, паралелі» розглянуто творчі стосунки між двома видатними сучасниками.

А. Кримський – безжалісний прозаїк-натураліст, схильний до експериментального копірсання у психологічних нетрях персонажів. Натомість М. Коцюбинський постає перед читачем як цілісний митець-імпресіоніст, естет, аналітик душевних переживань і настроїв, майстер осяяних сонцем пейзажів.

А. Кримський та М. Коцюбинський зробили великий внесок у розширення естетичних горизонтів української літератури, запроваджуючи в неї дискурс інших країв, культур, мов. Спільною для них була молодіжна проблематика, що правда, опрацьована своєрідно: А. Кримський малював портрет молодого покоління, яке бунтувало проти будь-яких авторитетів, а М. Коцюбинський простежує становлення юної особистості, народження відповідального ставлення до ближнього («Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник»).

Загалом М. Коцюбинський та А. Кримський окреслили дві розвоєві лінії української прози першої чверті ХХ ст. А саме: властивий для автора «Intermezzo» витончений психологізм, філософічне ставлення до зображуваної дійсності, колористичні та музичні імпресії розвивали Г. Хоткевич, С. Васильченко, Г. Михайличенко, М. Івченко, М. Хвильовий. Натомість А. Кримський з його натуралістичним заглибленням у підсвідомі процеси людської психіки та сміливими експериментами в царині етичних конфліктів стоїть біля витоків тієї еволюційної лінії, яку окреслюють В. Винниченко, В. Підмогильний, В. Петров (Домонтович), Б. Антоненко-Давидович.

Підрозділ 3.6 «У перспективах наступного століття» висвітлив співзвучність поезики А. Кримського з деякими провідними тенденціями розвитку прози модернізму. Тематичні перегуки і схожість художніх засобів дають підстави для припущення про можливі контактні зв'язки і безсумнівні історико-типологічні відношення поезики А. Кримського з провідними художньо-гуманістичними тенденціями його сучасності і наступних епох. Скажімо, В. Винниченка поєднує з А. Кримським схильність до провокативного загострення морально-етичних аспектів зображуваної соціальної дійсності. Психологічний реалізм Винниченка набуває натуралістичних і декадентських форм. Здається, що саме у Кримського він перейняв і розвинув такі прийоми, як контраст, експеримент, парадокс.

Хоча Кримський і Хвильовий надзвичайно відмінні в белетристиці, все ж їхні світоглядні і творчі полюси притягалися в деяких важливих моментах. Скажімо, А. Кримський першим почав експериментально поєднувати український та східний інтертекст, а М. Хвильовий у низці своїх неоромантично-експресіоністських творів створив із тих двох культурних стихій цілісний фантазмагоричний світ.

Притаманна А. Кримському тема повернення до батьківського Дому відновиться в шістдесятників, і не випадково комуністична критика вестиме з нею боротьбу, адже цей мотив символізує повернення до рідної культури, мови, духовної спадщини.

У сьогоднішній літературі творчий досвід А. Кримського, який заперечив опозицію народництва, європеїзму та орієнталізму, акцентував на психологічній проблематиці і вдавався до пародіювання застарілих традицій, виявився цікавим для постмодерністів, і «нативістів».

У **Висновках** викладено результати дослідження відповідно до поставлених завдань.

ВИСНОВКИ

1. Генетичний та функціональний аспекти пов'язані із поетикальним: перший виявляє інтенційний характер творчої трансформації в текстовій конструкції готового літературного матеріалу («чужого слова», за М. Бахтіним), а другий з'ясовує зв'язок між творчою рецепцією і актуалізованим елементом цієї конструкції. Вибір автором елемента літературної традиції і способу його представлення є актом інтенційним, розрахованим на рецептивну реакцію.

2. Створена на матеріалі дебютної збірки А. Кримського модель взаємодії художньої структури й літературного процесу демонструє, що поетика твору конструюється з претекстів з таким творчим розрахунком, щоб провокувати інтенсивну естетичну рецепцію, породжуючи різноманітні посттексти. З'ясовано, що творче новаторство та естетична впливовість образної структури забезпечуються трансформацією претекстів у художніх формах пародії та іронії, художнього експерименту (поміщення претексту в новий контекст), провокативної стилізації актуального твору за певним традиційним претекстом, балансування між несумісними претекстами, парадоксального вивертання навиворіт відомого претексту (стереотипу, загальноприйнятої істини, стилістичного шаблону) тощо. Інтерпретуючи у критичному освітленні архаїчний претекст, такі образні форми сприяють перебудові традиції та оновленню тематичного, жанрового і стильового архітексту.

3. Виявлено поетику тематичних, жанрових і стильових змін у час антипозитивістського перелому. Оскільки реалістична традиція вже не відповідала оновленому естетичному досвіду сучасника і таке розходження дедалі збільшувалося, зароджується поетика, яка пародіює народницький світогляд та естетику. Панівну ідеологію, суспільні норми, узвичаєні поведінкові шаблони проза А. Кримського пропускає крізь призму інших текстів – першоджерел. Такими першоджерелами є Біблія, «текст» природи, наївна, але щира мова безпосереднього дитячого світосприймання.

4. Стимулами майбутніх посттекстів, здатними творити дискурсивні ланцюги, є такі, зокрема, способи приведення претекстів до діалогічної взаємодії: етичний експеримент (поміщення претекстної ідеології в конкретну життєву ситуацію з метою випробування її на справжність та «переоцінки цінностей»: проза Г. Квітки-Основ'яненка – «Батьківське право» А. Кримського – «Його право» Наталки Полтавки); іронічне просвітлення ідеології чи побутового стереотипу крізь інтертекстуальну призму загальнолюдських духовних цінностей (єврейська

тема в оповіданні «До світла!» І. Франка – «Історія однієї подорожі» А. Кримського – «Щастя Пейсаха Лейдермана» М. Левицького); зумисно провокативна стилізація твору за відомим традиційним зразком, яка підриває цю традицію зсередини і наповнює новим змістом (традиція жіночої оповідної прози Марка Вовчка, Ганни Барвінок – «Та хто ж справді тут винен?!» А. Кримського – «Царівна» О. Кобилянської); парадоксальне мислення, яке полягає у провокативному перевертанні застарілих патріархальних уявлень задля відновлення природних моральних засад (дидактична література – «Перші дебюти» А. Кримського – «Вирід» О. Шпитка); зіштовхування конкуруючих претекстних ідей у непримиренному конфлікті, щоб спровокувати реципієнта до самостійного їх осмислення («Ледащиця» Марка Вовчка – «Сирота Захарко» А. Кримського – «Odi profanum vulgus» І. Франка); пародійна чи іронічна трансформація претекстового шаблону з метою критичної переоцінки та ідейного оновлення («Хмари» І. Нечуя-Левицького – «В народ!» А. Кримського – «Місто» В. Підмогильного); конструювання незвичайної чи рідкісної наративної форми («Ріпник» І. Франка – «Виривки з мемуарів...» А. Кримського – «Я (Романтика)» М. Хвильового); балансування на межі між драматичною напругою і сентименталізмом, ідеалізмом і натуралізмом, трагічною і комічною інтонаціями, категоріями «свого» і «чужого» (тема ностальгії: «Вечори на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя – «Psychopathia nationalis» А. Кримського – «Бояриня» Лесі Українки); створення атмосфери бентежної невизначеності за допомогою сюжетно-композиційних прийомів інтриги, замовчування, натяку («Наука» С. Руданського – «Не порозуміються» А. Кримського – «Блакитна троянда» Лесі Українки).

5. Осмислено роль і статус окремого літературного явища в літературному процесі. Горизонти тексту й інтерпретатора вступають у різноманітні діалогічні відношення, але ніколи не ототожнюються, а залишаються відмінними. Результатом такої взаємодії згаданих горизонтів є поява нових текстів – критичних інтерпретацій, які не раз суперничають, як, наприклад, психоаналітичний (С. Павличко) і герменевтичний (М. Моклиця) підходи. При зустрічі з Іншим змінюється і горизонт тексту, і горизонт реципієнта (читача, культури): інтерпретатор розбуджує текст, збагачує його новим змістом, а його розуміння тексту означає не ідентифікацію з ним, а здатність стати на місце Іншого, щоби роздивитися звідти самого себе.

6. Доведено, що у процесі рецепції генетичний претекст піддається відбору і зазнає інтенційної, тобто цілеспрямованої трансформації в поетикальній структурі актуального твору. За допомогою різноманітних форм перетворення претекстів в образній структурі, актуальний текст оновлює традицію, активізує життєздатні її художні й культурні транслуючи їх наступникам.

Обраний для дослідження метод поєднання генетичного і функціонального аспектів висвітлює поетику літературного твору як інтертекстуальне перехрестя різних традицій і як джерело впливів на сучасників та наступників, що дає змогу провести умовний вододіл між літературними поколіннями і глибше пізнати діалектику зміни літературних епох.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях

1. Дрогомирецька М. Етичні проблеми в малій прозі Івана Франка й Агатангела Кримського. *Українське літературознавство*. Львів, 2014. Вип. 78. С. 179–186.
2. Дрогомирецька М. Агатангел Кримський та Михайло Коцюбинський: контакти, рецепція, паралелі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 42/43. С. 103–108.
3. Дрогомирецька М. Історико-функціональні аспекти збірки Агатангела Кримського «Повістки і ескізи». *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини : Спільний українсько-румунський науковий журнал*. 2017. № 1 (13). С. 94–97.
4. Дрогомирецька М. Художні експерименти й етичні парадокси в оповіданні «Батьківське право» А. Кримського. *Українське літературознавство*. Львів, 2017. Вип. 82. С. 51–61.

Статті за темою дисертації, опубліковані за кордоном:

5. Дрогомирецька М. Генетичні та функціональні аспекти літературного твору (З рецептивної історії збірки «Повістки і ескізи» Агатангела Кримського). *Spheres of Culture*. Lublin, 2015. Vol. XII. S. 76–84.

Додаткові публікації (матеріали та тези конференцій)

6. Дрогомирецька М. «...Пишу до нього листа. Він цікава людина...» (Творчі взаємини Михайла Коцюбинського з Агатангелом Кримським). *Дзвін*. 2015. № 10. С. 132–134.
7. Дрогомирецька М. Конфлікт «батьків і дітей» у прозі Агатангела Кримського: до проблеми міжгенераційних стосунків. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура : матеріали наук.-практ. конф., м. Львів, 16 берез. 2016 р.* Львів, 2016. С. 370–372.
8. Дрогомирецька М. Наративна та ідеологічна функція подорожньої пригоди у прозі Агатангела Кримського. *Мільйон історій : Поетика пригод у літературі та медіа : зб. матеріалів конф. (Бердянськ, 22–23 верес. 2016 р.)*. Бердянськ, 2016. С. 44–46.

АНОТАЦІЯ

Дрогомирецька М. М. Генетично-функціональні аспекти поетики («Повістки і ескізи з українського життя» Агатангела Кримського). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.06 «Теорія літератури» (035 – Філологія). – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

Дисертацію присвячено вивченню взаємодії генетичних та функціональних аспектів поетики літературного твору на матеріалі прозової збірки Агатангела

Кримського «Повістки і ескізи з українського життя» (1895). У роботі вперше в українському літературознавстві висвітлено інтертекстуальне співвідношення внутрішньої організації художнього твору з його генезою та функціонуванням. На цій концептуальній основі вироблено теоретичну модель поетики літературного твору як динамічної структури, у якій творчо трансформовані генетичні претексти володіють проспективним потенціалом – здатні породжувати різномірні посттексти й функціонувати суголосно з тематичним, жанровим і стильовим архітекстом. Згідно з цією моделлю, художня структура не тільки зберігає сліди походження матеріалу, з якого її сконструйовано, а й трансформує матеріал в єдине ціле, створюючи мережу кодів для свого прочитання і таким чином впливаючи на майбутню свою рецепцію.

З'ясовано, що творче новаторство та естетична впливовість образної структури забезпечуються трансформацією претекстів, здійсненою в художніх формах пародії, іронії, парадоксу, за допомогою експериментального поміщення претексту в новий контекст, стилізації твору за певним традиційним претекстом тощо. Вивчення дебютної збірки А. Кримського, яка постала на межі двох літературних епох, дало змогу простежити, як взаємодіють різномірні генетичні складники традиції в інтертекстуальній структурі літературного твору, актуалізуючи його здатність естетично функціонувати в літературному процесі.

Ключові слова: генетично-функціональні аспекти поетики, претекст, посттекст, архітекст, літературна комунікація, діалогічність тексту, горизонт сподівань, модерністична інтертекстуальність, художній експеримент, пародія, іронія, стилізація.

АННОТАЦІЯ

Дрогомирецкая М. М. Генетико-функциональные аспекты поэтики («Короткие повести и эскизы из украинской жизни» Агафангела Крымского). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук (доктора философии) по специальности 10.01.06 «Теория литературы» (035 – Филология). – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2019.

Диссертация посвящена изучению взаимодействия генетических и функциональных аспектов поэтики литературного произведения на материале прозаического сборника Агафангела Крымского «Короткие повести и эскизы из украинской жизни» (1895). Впервые в украинском литературоведении освещено интертекстуальное соотношение внутренней организации художественного произведения с его генезисом и функционированием. На этой концептуальной основе построена теоретическая модель поэтики литературного произведения как динамической структуры, в которой творчески трансформированные генетические претексты обладают проспективным потенциалом – способны порождать разнообразные посттексты и функционировать в созвучии с тематическим, жанровым и стилевым архитекстом. Согласно этой модели, художественная структура не только сохраняет следы происхождения материала, из которого ее было скон-

струировано, но и трансформирует материал в единое целое, создавая сеть кодов для своего прочтения и таким образом влияя на будущую свою рецепцию.

Выяснено, что творческое новаторство и эстетическая влияние образной структуры обеспечиваются трансформацией претекстов, осуществленной в художественных формах пародии, иронии, парадокса, при помощи экспериментального помещения претекста в новый контекст, стилизации произведения по образцу определенного традиционного претекста и т. п. Изучение дебютного сборника А. Крымского, который появился на границе двух литературных эпох, позволило проследить, как взаимодействуют разнородные генетические составляющие традиции в интертекстуальной структуре литературного произведения, актуализируя его способность эстетического функционировать в литературном процессе.

Ключевые слова: генетико-функциональные аспекты поэтики, претекст, посттекст, архитекткст, литературная коммуникация, диалогичность текста, горизонт ожиданий, модернистическая интертекстуальность, художественный эксперимент, пародия, ирония, стилизация.

ANNOTATION

Drohomyretska M. M. Genetico-functional aspects of poetics («Narratives and Sketches from Ukrainian Life» by Ahatanhel Krymskyi). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a candidate degree in philological sciences (PhD), specialty 10.01.06 «Theory of literature» (035 – Philology). – Lviv National University of Ivan Franko, Lviv, 2019.

The thesis is devoted to the study of the interaction of genetic and functional aspects of poetics of a literary work as exemplified by the prose collection «Narratives and Sketches from Ukrainian Life» by Ahatanhel Krymskyi (1895). The study is the first in Ukrainian literary criticism to cover the intertextual relation of the internal organization of a work of art and its genesis and functioning. On this conceptual basis, a theoretical model of the poetics of a literary work as a dynamic structure is developed, in which creatively transformed genetic pretexts have a prospective potential of being capable of generating heterogeneous post-texts and functioning in harmony with a thematic, genre and stylistic architext. According to this model, the artistic structure not only retains traces of the origin of the constructed material but also transforms this material into a whole, creating a network of codes for its reading and thus influencing its future reception. It was found that creative innovation and aesthetic influence of the figurative structure are ensured by the transformation of pretexts made in the artistic forms of parody, irony, paradox, experimental placement of the pretext in a new context, stylization of the work according to a certain traditional pretext and so on. The study of A. Krymskyi's debut collection, which appeared at the turn of two literary eras, made it possible to trace how the heterogeneous genetic components of tradition interact in the intertextual structure of a literary work, actualizing its ability to function aesthetically in the literary process.

The topicality of the research is determined by the need to study such interrelated aspects of the literary process as genesis and functioning, continuity and innovation,

creativity and reception, individual style and literary direction through the prism of the poetics of a literary work, because the artistic structure not only preserves traces of the origin of the constructed material but also transforms this material into a whole, creating a network of codes for its reading and thus influencing its future reception. The problem posed in the thesis is how poetics combines heterogeneous genetic components, realizing the ability of a work to function aesthetically in the literary process, engaging in contact and typological relationships.

The scientific novelty of the thesis is the systematic analysis of the genetic and functional aspects of the poetics of a literary work. The study investigates the relationship of tradition and innovation, on the basis of which genre-stylistic codes and cultural models of the new epoch are developed, the regularities of the historical changes of thematic, genre and stylistic systems in times of anti-positivist change are determined, the role and status of individual literary phenomenon and the literary process are outlined, as well as it was proved that by creatively transforming pretexts in a figurative structure, the work renews the architext, activates viable artistic and cultural values of the literary tradition, and transmits them to successors.

The actual text appears as a kind of «node» of intertextual lines that combine pre- and post-texts on thematic, genre and stylistic features within a certain discourse. The intertextual node arises in the places of discourse where the literary tradition meets with innovations, the conflict of horizons of readers' hopes and experiences, the destruction of the artistic pattern, and in the following discursive links – the transformation of this tradition. On the example of A. Krymskyi's sketch «To the People!» such interaction is considered at different levels of the structure of a literary work: thematic, plot-compositional, stylistic.

In the light of Bakhtin's concept of intertextual dialogue, the poetics of A. Krymskyi's collection is based on an ironic parody of tension between the word «foreign» (populist traditions, bourgeois stereotype) and «own» (the language of the modern «I»). The series of works that preceded the («Narratives and Sketches...»), as well as those that appeared later (including literary-critical reviews), are not just a thematically linked chronological sequence, but a communicative complex of texts between which there is certain dialogics. The phenomenon of this dialogics is related to a methodologically important category of discourse. Discourse analysis makes it possible to find out the cultural and psychological characteristics, intentions and interactions of the participants of communication around the problems of «parents and children», «psychopathology», decadence, the discussion of which was introduced in Ukrainian modernism by A. Krymskyi's debut collection.

The chosen method of combining genetic and functional aspects shed light on the poetics of literary work as an intertextual intersection of different traditions and as a source of influence on contemporaries and successors, which allows to draw a conventional dividing line between literary generations and to learn more about the dialectic of changing literary eras.

Keywords: genetical-functional aspects of poetics, pretext, post-text, architext, literary communication, dialogics of text, horizon of expectations, modern intertextuality, artistic experiment, parody, irony, stylization.